

▲ Příklad fotodokumentace výzkumné cesty SCR. Na rubu fotografie je tato rukopisná popiska „Nové Košariska u Bratislavy 1970. Rodinný domek K. Šarkozyho ve výstavbě - 1970. (Dnes již hotový)“. Z fondu Moravského zemského archivu (G 434, k. 33)

Sbírky a dokumentace muzejní povahy Svazu Cikánů-Romů a jejich další osudy po zrušení Svazu

1 Úvod

Význam existence historické organizace Svazu Cikánů-Romů (1969–1973)¹ přesahuje (relativně krátké) období jeho oficiálního trvání.² Pramennou základnu historického poznání činnosti Svazu v českých zemích – zejména ústředních orgánů Svazu, která je uložena v Moravském zemském archivu (MZA) – zpracoval základním způsobem P. Lhotka (1999)³ a návazně dále aktualizoval M. Schuster (2009). Na její rozšíření o prameny uložené v dalších paměťových institucích, možnosti historické práce se vzpomínkami pamětníků, a to i se zřetelem ke genezi této svazové organizace poukazuje M. Závodská (Sadílková, Slačka, Závodská 2018: 15–25). Mezi různými paměťovými institucemi, v nichž jsou prameny k historii SCR uchovávány, zastává vedle již zmíněného MZA významnou roli také Muzeum romské kultury (MRK).⁴

1.1 Charakteristika nálezu a jeho historický kontext

V této nálezové zprávě bychom chtěli představit aktuální možnosti prohloubení historického poznání určité tematické výšece systematické činnosti SCR – a to **činnosti zaměřené na dokumentaci dějin a kultury Romů, respektive také sebedokumentaci SCR.**

Tato činnost byla od počátku v odborné literatuře partikulárně zmiňována v rámci „kulturní práce SCR“ (Lhotka 2009: 18–20) nebo „kulturní a osvětové práce“ (Pavelčíková 2004:108–109). Určitá pozornost výsledkům této práce SCR byla věnována i ve výstavním projektu MRK „Svaz Cikánů-Romů (1969–1973). Z historie první romské organizace v českých zemích“ v letech 2009 a 2010⁵ a v návazně vzniklé nálezové zprávě zpracované M. Schusterem pro Bulletin MRK 18/2009 (Schuster 2009). Nadále jsme se tematikou historické sebedokumentace Romů opakovaně setkávali v dlouhodobém archivním výzkumu, který vyústil ve dva publikační počiny MRK v letech 2017 a 2018: fotografickou knihu Andrej Pešta – *O Fotki* (2017) a historickou publikaci s edicí vybraných archivních pramenů *Aby bylo i s námi počítáno: Společensko-politická angažovanost Romů a snahy o založení romské organizace v poválečném Československu* (Sadílková, Slačka, Závodská 2018). Právě archivní výzkum, vedený značně široce a zohledňující vznik, existenci a zánik organizace SCR v širším dějinném kontextu, nás v průběhu let mimo jiné přivedl také k rozpoznání vzájemné komplementarity určitých drobnějších nálezů pramenných materiálů v různých paměťových institucích, jejichž identifikaci a historické souvstažnosti se chceme věnovat v textu této nálezové

¹ Svaz Cikánů-Romů, dále v textu jen Svaz nebo zkratka SCR, byl oficiálně jednou z organizací tehdejší Národní fronty.

² Nejstarší historiografie existenci SCR interpretovala spíše jako několikaletou epizodickou kapitolu etnoemancipace Romů v Československu (Lhotka 1999/2009; Pavelčíková 2004: 101–110), přičemž je potřeba mít na zřeteli fakt, že zmíněné publikace tvoří teprve počáteční fázi zpracování dějin Romů druhé poloviny 20. století. Komplexněji uchopuje vývoj etnoemancipace Romů v českých zemích a na Slovensku aktuálně Donert (2017) a Sadílková, Slačka a Závodská (2018).

³ P. Lhotka pracoval v letech 1998–2005 jako historik v Muzeu romské kultury. Text jeho studie vznikl v roce 1999, kdy (dílem v návaznosti na slovenskou historičku Annu Jurovou, která se ovšem spíše zabývala Zvazom Cigánov-Rómov na Slovensku) průkopnickým způsobem historicky zpracovával působení SCR v českých zemích. O částečné publikaci tohoto textu v roce 2009 viz níže Poznámka 5. Regionálním dějinám SCR věnovala v té době svou badatelskou pozornost N. Pavelčíková (1999: 119–122).

⁴ Podrobněji viz Závodská (Sadílková, Slačka, Závodská 2018: 15–25), Schuster (2009), Schuster – Závodská (2009) a nepublikovaný rukopis Lhotka (1999: 2).

⁵ Výstava pod tímto názvem byla realizována v MRK v Brně 8. 10. 2009–21. 3. 2010. Při této příležitosti byla poprvé publikována studie P. Lhotky – tehdy již deset let existující v rukopise (tj. Lhotka 2009). Z přípravné fáze výstavy, ve které kurátoři M. Schuster a M. Závodská spolu s archivním výzkumem vedli výzkumné rozhovory s tehdy žijícími pamětníky, vzešla myšlenka realizace „pamětnického večera“ 3. 12. 2009 v MRK. Podrobněji viz Schuster, Závodská (2009: 3–4), Schuster (2009) a Závodská (2018: 18).

⁶ Viz níže, v oddílu I2.3 tohoto článku, uvedená vzpomínka B. Daniela. Dále také Schuster (2009: 172) dílčím způsobem parafrázuje výpověď pamětníka Ing. K. Holmka (zaznamenanou na videonahrávce uložené ve fondu videodokumentace MRK jako V6/2009).

zprávy.

Jde o **hmotné a nehmotné historické prameny muzejní povahy** (tj. trojrozměrné předměty, dále historické i soudobé fotografie, audionahrávky, kopie archivních dokumentů a další – jak bude popsáno níže), **jakož i relevantní písemnou evidenci k nim, jejímž původcem byl od roku 1969 Svaz Cikánů-Romů, a které byly po ukončení činnosti Svazu vlivem historických okolností od roku 1973 (do 1975, kdy byl SCR v likvidaci) rozděleny a po desítky let až do současnosti uloženy v několika různých paměťových institucích, přičemž v průběhu doby částečně došlo ke ztrátě historického povědomí o jejich původní celistvosti.** Již v této fázi rozboru předmětného materiálu můžeme konstatovat, že jmenovitě jsou původci (resp. sběratelé) předmětných materiálů, vedle dalších, jistě zejména tito bývalí členové a pracovníci SCR: promováný historik Bartoloměj Daniel, Andrej Pešta (především jako fotograf), dále etnograf a folklorista Jaroslav Jurášek, novinář Pavel Steiner a etnografka a fotografka Eva Davidová. Zde již také podotýkáme, že zejména u Bartoloměje Daniela se jedná o průkopnické a zároveň profesionálně budované dílo.

Rozdělení původně systematicky budovaného konvolutu materiálů, respektive i nejasnost, o jaké (všechny) předměty a dokumentaci se konkrétně jedná, a zároveň nevědomí současných historiků o zachování některých z nich, limitovalo hloubku interpretace, s jakou byl tento segment kulturně-společenské práce SCR doposud v odborné literatuře popsán. Zejména ze vzpomínek pamětníků je ovšem zřejmé,⁶ že právě rozvíje-

ní kulturně-společenské práce – včetně **vytváření a veřejné prezentace sbírky tradičních romských řemesel** – patřilo k nadčasovým vizím naplněným už v letech činnosti Svazu významnými hodnotami a dodnes je nesmírně bohatým zdrojem vědomí historické sounáležitosti mnoha Romů v českých zemích napříč několika generacemi. Pro srovnání – jako příklad jednoho z nejvýraznějších kulturně-společenských počinů SCR – je v této souvislosti na místě uvést uskutečněný záměr vydávání romského časopisu. Realizace tohoto záměru se neomezovala „jen“ na tiskové vydání (dodnes dochovaných) jednotlivých čísel svazového zpravodaje *Románo lil* (Romský list), ale významně podněcovala celé okruhy souvisejících činností pracovníků redakce a tiskárny. Redakce zpravodajsky prezentovala na stránkách *Románo lil* výsledky práce Svazu – a zároveň umožňovala projevy svébytné písemné činnosti SCR, a to včetně (lingvistické) emancipace romského jazyka – jakož i pro potřeby své práce shromažďovala a za účelem archivace uchovávala množství písemných a obrazových (zejména fotografických) materiálů (Závodská 2017: 140–148; 2018: 22–24). Jak bude poukázáno dále, u celé řady kulturně-společenských akcí, spojených i se sbírkotvornou činností SCR a právě na stránkách *Románo lil* prezentovaných jako aktuální dobové události, lze naše historické poznání ve světle níže identifikovaných zdrojů nyní významně prohloubit. To se týká zejména výstavy „*Romáňi hartikáňi búti*“ (Romské kovářství) nebo celosvazové hudební „První umělecké soutěže Romů“, fotografické soutěže „Romové v práci a odpočinku“ a dalších, které byly doposud v odborné

literatuře historiky zpracovávány pouze nekriticky (tj. pouze z textů publikovaných v *Románo lil* bez srovnání s dalším primárním pramenným materiálem).⁷

V neposlední řadě a v sepětí s historickou kontinuitou existující mezi SCR a Muzeem romské kultury (existujícím od roku 1991–dosud) může být tato nálezová zpráva významným zdrojem také pro interpretaci **historické geneze sbírek Muzea romské kultury**. Aktuálně sumarizovaný nález komplementarity archivních zdrojů může obohatit, resp. přesahuje, několik fondů v současné struktuře sbírek MRK: Fond písemného materiálu, Fond dokumentace řemesel, tradičních profesí a zaměstnání, Fond audiodokumentace a Fond sebedokumentace a dále (mimo sbírkové fondy) také muzejní knihovnu.

2 Popis nálezu a přiblížení jeho obsahu

Jádro této nálezové zprávy tvoří aktuálně objevená komplementarita souboru dokumentačního materiálu (tvořeného písemnostmi a fotodokumentací) identifikovaného v MZA s autentickými písemnostmi uloženými ve sbírkách MRK. Spolu s touto vzájemně se doplňující (historicky původně zcela jistě jeden celek tvořící) dokumentací dále sumarizujeme obsahově vzájemně provázané další drobnější, leč významné, archivní nálezy v MZA a také historickou audiodokumentaci nově identifikovanou ve sbírkách MZM. V této souvislosti kontextualizujeme již dříve známá fakta o dochování trojrozměrných předmětů (původně z majetku SCR), které dnes tvoří základ Fondu dokumentace řemesel MRK.⁸

2.1 „Archív ÚV SCR ČSR“ a další sbírkotvorná činnost Svazu

Určitým výchozím bodem pocházejícím ze sbírkotvorné a dokumentační činnosti SCR je dokument nazvaný „Archív ÚV SCR ČSR“ – strojopis původně ze soukromého archivu Bartoloměje Daniela, jenž je uložen ve sbírkách MRK ve Fondu písemného materiálu.⁹ Jedná se o strojopisný seznam na průklepovém papíře obsahující soupis rozmanitého dokumentačního materiálu se základním popisem (název, osobní údaje, provenienci, dataci apod.), a také určitý systém uložení jednotlivých položek. (Viz obrázek na s. 74). Seznam má tři listy a dochoval se evidentně neúplný, jelikož jeho třetí strana je zhruba ve dvou třetinách ustřížena, čímž byl také poškozen jeden ze zápisů. Předmětný dokumentační materiál, o němž soupis referuje (včetně materiálu, který neúplný seznam neobsahuje), jsme aktuálně identifikovali ve dvou kartonech fondu Ústředního výboru Svazu Cikánů-Romů v MZA.¹⁰

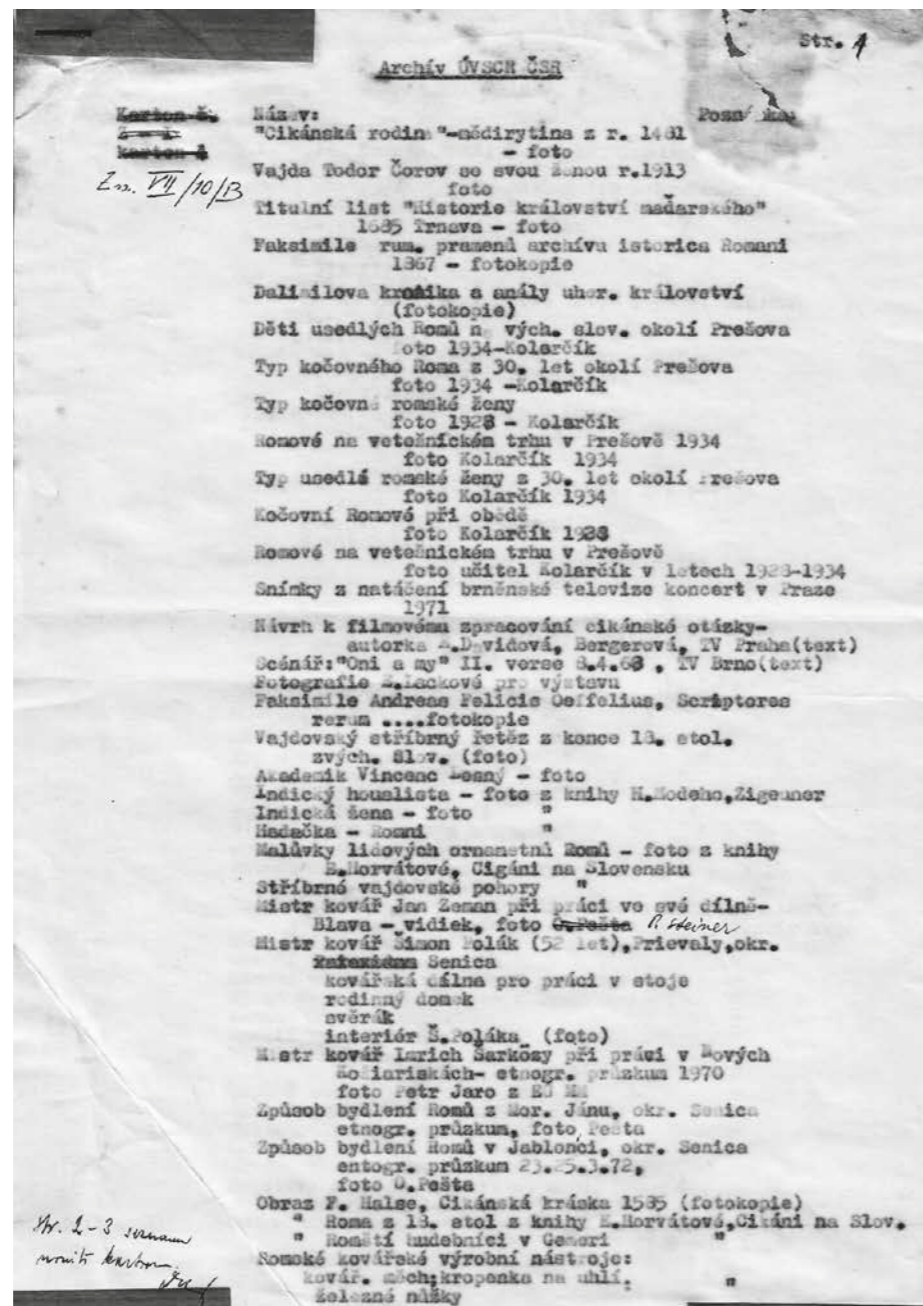
Tento materiál čítá téměř 400 jednotlivin (fólií), z nichž zejména fotografie (jichž je poměrně největší počet) jsou opatřeny popiskami shodného znění s položkami ve shora uvedeném dokumentu „Archív ÚV SCR ČSR“. Tyto jednotliviny se zachovaly částečně včetně původních obalů (tj. nejčastěji papírových obálek). Pro účely této nálezové zprávy můžeme konstatovat, že pro všechny položky ze strojopisného seznamu „Archív ÚV SCR ČSR“ se podařilo v uvedených kartonech předběžně identifikovat patřičný materiál, a pro celkové přiblížení jeho základní charakteristiky zde můžeme tento celek pracovně zhruba rozdělit

⁷ Dílčí identifikace některých částí tohoto pramenného materiálu viz Schuster 2009. V biografii B. Daniela sumarizuje (bez odkazu ke zdrojům) velmi stručně Pavelčíková (2011: 328 a 2010: 87).

⁸ O těchto jednotlivých sbírkových předmětech viz Poláková (2008: 13–14), též Schuster (2009: 171).

⁹ Sbírký Muzea romské kultury, Fond písemného materiálu, MRK 5/2001.

¹⁰ MZA, fond G 434 (ÚV SCR), k. 32 a 33.

► První strana dokumentu „Archív ÚV SCR ČSR“. Ze sbírek MRK, Fond písemného materiálu, MRK 5/2001

na čtyři podskupiny:

- 1) fotokopie archivních, jakož i edičně vydaných písemných pramenů k dějinám Romů. Mezi těmito fotokopiemi jsou zastoupeny zejména prameny, jejichž originály jsou uloženy v tehdejší Státním archivu v Třeboni (dnes SOA Třeboň). Jde konkrétně o archivní prameny k dějinám pronásledování a genocidy Romů v Protektorátu Čechy a Morava z fondu tzv. cikánského tábora v Letech u Písku,¹¹ z nejstarších dějin je to pak zápis z roku 1399 z Popravčí knihy pánů z Rožmberka;
- 2) dva návrhy filmových scénářů zpracované pro Československou televizi;
- 3) fotokopie historických vyobrazení Romů (např. rytina „Cikánská rodina“ z konce 15. století nebo obraz Franse Halse „Cikánská kráska“ z roku 1585) a celá řada kopií historických fotografií Romů z různých publikací – a to včetně řady cizojazyčných titulů. Dále pozitivy fotografií Romů: například soubor snímků slovenského učitele a sběratele folkloru Jozefa Kolarčíka Fintického (1899–1961) ze dvacátých a třicátých let 20. stol., několik historických snímků obyvatel romské osady v Oslavanech ze stejné doby a dále obsahově rozličné fotografické jednotliviny (např. portrét Eleny Lackové, portrét Vincence Lesného a další);
- 4) nejvíce zastoupená je v souboru fotografická dokumentace činnosti SCR zachycená fotoaparáty jeho členů a spolupracovníků, nejčastěji Andreje Pešty, Pavla Steinera, Evy Davidové a Bartoloměje Daniela. Z většiny se jedná o pozitivy opatřené na rubu popiskami (příp. jsou popsány obálky, v nichž jsou fotografie umístěny) doku-

mentující výzkumné cesty spojené se sbírkotvornou a výstavní činností SCR.

2. 2 Výzkumné cesty SCR a sbírka artefaktů tradičních romských řemesel

Jako stěžejní zjištění pro pochopení reality úsilí dokumentace kultury a dějin Romů, se nám mezi výše popsány čtyřmi skupinami jeví postupně stále jasnější fakt, že už zmínění pracovníci Svazu systematicky podnikali výzkumné cesty. Vedle klasického archivního výzkumu, který realizoval Bartoloměj Daniel, to byly kolektivní výzkumné cesty za účelem dokumentace tradičních romských řemesel a shromažďování artefaktů romských řemeslníků, a to i pro účely prezentace formou výstav, jejichž kurátorem byl Bartoloměj Daniel spolu s Evou Davidovou (jde o již zmíněnou výstavu Romáři hartíkáři bůti a také připravovanou, leč nerealizovanou navazující výstavu v Praze).¹² Převážně se tedy jednalo o výrobky či pracovní nástroje romských kovářů, ale nejen jich (také korytářů, košíkářů a dalších). Dochované kupní smlouvy na tyto předměty¹³ ukazují, že velkou část sbírkových akvizic během výzkumných cest SCR prakticky administroval Andrej Pešta.

K osobnosti Andreje Pešty (1921–2009)¹⁴ je zde na místě uvést, že řada fotografií z těchto výzkumných cest se později, a to jako negativy – v počtu dosahujícím takřka 1500 jednotek, dostala do sbírky Muzea romské kultury v roce 2003 přímo od A. Pešty osobně.¹⁵ Jednu z těchto fotografií zobrazující pracovníky SCR A. Peštu, L. Kostroně a B. Daniela – pořízenou pravděpodobně P. Steinerem – pózuje pod Spišským hra-

¹¹ Tento archivní materiál je v současné době evidován jako: SOA Třeboň, fond Cikánský tábor Lety. K činnosti SCR a zejména při ÚV SCR zřízené Komise bývalých vězňů koncentračních táborů ve věci dokumentace tragických osudů Romů v období 2. světové války (včetně spolupráce Bartoloměje Daniela s touto komisí) viz nálezovou zprávu (Závodská, Víková 2016).

¹² MZA, fond G 434 (ÚV SCR), k. 28, i. č. 140 a 141. Viz též Lhotka (2009: 19).

¹³ MZA, fond G 434 (ÚV SCR), k. 28, f. 78–100.

¹⁴ O osobnosti Andreje Pešty podrobněji viz biografické texty v knize Andrej Pešta: *O Fotki* (2017).

¹⁵ Několik desítek vybraných bylo prezentováno ve výstavě Andrej Pešta: *Mire sveti / Světy Andreje Pešty* (Muzeum romské kultury 23. 3. 2018–10. 3. 2019) a byly také publikovány v knize Andrej Pešta: *O Fotki* (2017).

¹⁶ Komplexně osobnost B. Daniela zpracovala Pavelčíková (2010 a 2011, viz též i starší práci 1997), Danielův životopis zejména pro období jeho vysokoškolského studia a počátkům angažovanosti v SCR zpracovala Závodská (Sadíková, Slačka, Závodská: 186–187).

¹⁷ Pamětník se mýlí v letopočtu, správně má jít o letopočet 1970].

¹⁸ Viz Poznámka 17.

dem můžete vidět na obálce tohoto čísla Bulletinu MRK.

2. 3 Archivní a dokumentační činnost a osobnost historika Bartoloměje Daniela

Napříč všemi výše zmíněnými doklady o sbírkotvorné a dokumentační činnosti SCR se setkáváme s osobností Bartoloměje Daniela (1924–2001),¹⁶ který, jak víme, po celou dobu existence Svazu uplatňoval své profesionální kompetence zejména jako historik a archivář (a zároveň také pracoval jako organizační pracovník Svazu). Role historika Daniela v kontinuitě mezi Svazem Cikánů-Romů a Muzeem romské kultury je sice v literatuře opakovaně uváděna (Pavelčíková 2010: 87; Horváthová, Schuster 2009) nebo alespoň základním způsobem podchycena (Lhotka 2009: 19; Schuster 2009: 172), není však dodnes plnohodnotně podrobně zpracována. Sám Bartoloměj Daniel se vyjadřoval o možnosti navázat na svou práci, která byla likvidací SCR v roce 1973 přerušena, o více než dvacet let později ve vzpomínce takto:

„*But berša gele tele, mindig chudinom lachi chalardi buti andro Romano jakhetaniben 1969-1973. O Roma akor vazdenas pri jekhetani zor, sikhavenas le gadzenge o anglalipen le Romengero, sikhavenas, kaj o Roma džanen havikam buti kerel le vastenca the la godaha. Andro Romano jekhetaniben lilam te phirel pal o Roma, te kedel lengere phurikane šukar bufa, savoro, so pes talinel andro amaro muzeum. Čhinas andro gendija, kerdam avrithodi pal e romaňi hartikani buti (1971).*¹⁷ Ale kana andre normalizacija čhide tele

Romano jekhetaniben, ehas mange phares. Na mukhenas man te kerel chalardi buti. Keravas čak har keribnaskero. Ča akana pro phure berša kerav lachi, chalardi buti andro Muzeum romské kultury...“

(česky): „*Uplynulo mnoho let, než jsem dostal odbornou práci ve Svazu Cikánů-Romů v letech 1969 až 1973. Romové tehdy prokázali svou schopnost sjednotit se, ukázali gádžům své přednosti, dokázali, že dovedou pracovat nejen rukama, ale i hlavou. Ve Svazu Cikánů-Romů jsem začal chodit mezi Romy a sbírat tradiční výrobky a všechno, co se hodí do muzea. Psal jsem články, uspořádali jsme výstavu o romském kovářství (1971).*¹⁸ *Když pak za normalizace Svaz zrušili, bylo mi těžko. Nedovolili mi už vykonávat odbornou práci, a tak jsem pracoval jako dělník.*

Teprve nyní na stará kolena mám odpovídající a zajímavou práci v Muzeu romské kultury...“ (Daniel 1994: 30–34)

Zde je třeba ovšem zdůraznit, že Daniela k dějinám Romů soustředěná profesní specializace sahá ještě hlouběji, než na přelom šedesátých a sedmdesátých let. Studium historie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze završil diplomovou prací s tématem „Příspěvky k dějinám cikánů do pol. 18. stol.“. Ve světle výše uvedených archivních materiálů můžeme tedy detailněji nahlédnout vnitřní kontinuitu toho, jak svůj celoživotní zájem historik Daniel v SCR uplatňoval a rozvíjel.

Jednak šlo o práci archiváře, respektive systematické shromažďování jednotlivých kopií pramenů k dějinám Romů uložených v různých archivních institucích, kde se ale „Archív ÚV SCR ČSR“ praktic-

ky neomezoval pouze na nejstarší období dějin Romů, ale Daniel se podílel i na dokumentaci soudobých dějin – tedy konkrétně genocidy Romů za druhé světové války. Zároveň jako historik byl členem historické sekce mezioborového týmu ustavené při Ústavu filosofie a sociologie ČSAV, kde také spolupracoval s historiky Ctiborem Nečasem a Vlastou Kladivovou (Viková, Závodská 2016: 118).

Dále šlo o Danielův zásadní podíl na sbírkotvorné práci, systematickém shromažďování hmotných i nehmotných etnografických materiálů k dějinám a kultuře Romů a jejich evidenci v „Archívu ÚV SCR ČSR“. V tomto okruhu Danielovy činnosti zřejmě nezanedbatelný vliv měl i dlouhodobý užší profesní vztah s vedoucím Etnografického ústavu MZM Ludvíkem Kunzem, ale také s etnografkou Evou Davidovou, s níž Daniel vypracoval libreto výstavy,¹⁹ která byla v říjnu 1970 uskuptečena jako výstava *Romáňi hartikani buti*. Tato Danielova činnost se ovšem neomezovala na sběr pro účely této jediné výstavy, ale naopak evidentně naplňovala Danielovy profesní vize, realizované také řadou výzkumných cest, které spolu s dalšími pracovníky podnikal, a o artefaktech na těchto cestách získaných vedl systematickou evidenci.²⁰ Z této vznikající sbírkové kolekce zůstalo i po likvidaci SCR dochované významné torzo, které bude sumarizováno níže v oddílu 3. této zprávy.

O své systematické odborné práci průběžně B. Daniel publikoval především na stránkách časopisu *Románo lil*, jehož byl spoluredaktorem. V této souvislosti můžeme již nyní upozornit také na významný vliv, který Daniel měl také na skladbu knihovny SCR.²¹

3 Shrnutí nálezu

Úzce provázané soubory dokumentačního materiálu (tedy z fotografií, fotokopií aj dvourozměrných pramenů evidované v SCR jako „Archív ÚV SCR ČSR“) a shromážděných předmětů dokumentujících tradiční romská řemesla, jež již v této fázi poznání můžeme označit za sbírku a dokumentaci muzejní povahy, měly po zrušení SCR v dubnu 1973 velmi odlišné osudy, které můžeme popsat zatím takto:

Trojrozměrné předměty, tedy zejména nástroje a výrobky romských řemeslníků byly na začátku srpna 1973 předány do sbírek Etnografického ústavu tehdejšího Moravského muzea. Zde byly řádně zaevidovány a ve sbírkách této instituce zůstaly až do roku 1991. Po vzniku Muzea romské kultury byly převedeny do tohoto muzea a pod přírůstkovými čísly MRK 91/92–227/92 vytvořily základ Fondu dokumentace tradičních romských řemesel, profesí a zaměstnání. Původní evidenční karty těchto sbírkových předmětů vypracované zaměstnanci Moravského muzea (dnešní MZM) v letech 1983–1990 jsou uloženy ve Fondu sebedokumentace MRK.²² Některé z těchto předmětů jsou také vystaveny ve stálé expozici MRK nazvané Příběh Romů – např. přenosná kovadlina.²³

Dvourozměrné materiály „Archívu ÚV SCR ČSR“ zůstaly vzhledem ke své písemné a fotografické podobě mezi dalšími písemnostmi z provenience SCR a spolu s nimi prošly skartačním řízením a jsou dodnes archivovány v MZA.

Specifické osudy měly magnetofonové pásy, které SCR také pro potřeby dokumentace pořizoval. Po objevení ruko-

¹⁹ MZA, G 434, k. 28, i. č. 140.

²⁰ Zde jen poznamenáváme, že se lze opodstatněně domnívat, že B. Daniel je také autorem dokumentu (částečně i rukou psaného) s názvem „Archív Ústředního výboru Svazu Cikánů/Romů“, resp. navazujících listů koncepce svazového archivu, jež jsou evidentně starší, než v této nálezové zprávě popsany „Archív ÚV SCR ČSR“. Jde zřejmě o materiál, ze kterého by bylo lze genezi „Archívu“ podrobněji sledovat. MZA, G 434, k. 9, i. č. 42, f. 3–5.

²¹ Viz také „Seznam literatury“ publikovaný v *Románo lil* 1/1970 s úvodním komentářem, kde se píše: „... Již dnes byly však učiněny první krůčky, a to zejména zásluhou Bartoloměje Daniela, prom.hist., který se na úrovni ústředního výboru vedle své práce krajského tajemníka historii Romů zabývá. Jestliže dnes přinášíme první část abecedně řazeného seznamu, který B. Daniel vypracoval, činíme tak nejenom proto, abychom ukázali část bohaté literatury o Romech, ale dali i určité vodítko všem...“ (RL 1/1970: 43–44)

²² Sbírky Muzea romské kultury, Fond sebedokumentace Muzea romské kultury, MRK 160/10.

²³ Sbírky Muzea romské kultury, Fond dokumentace tradičních romských řemesel, profesí a zaměstnání MRK 37/92. Viz též obrázek na s. 79.

²⁴ MZA, fond G 434, k. 29, f. 73.

²⁵ Uloženy jsou konkrétně ve fondu knihovny Etnografického ústavu a označeny přírůstkovými čísly KNIHOVNA/FON1-KNIHOVNA/FON8.

▼ Evidenční karta kovadliny předané ze sbírek bývalého Svazu Cikánů-Romů Etnografickému ústavu Moravského muzea. Ze sbírek MRK, Fond sebedokumentace Muzea romské kultury, MRK 160/10

pisného přípisu na několikastránkovém soupisu (a podrobném popisu) jednotlivých audio páسů, který se dochoval v MZA²⁴ a který uvádí, že: „pás A až K převzal dne 4. 9. 1973 doc. L. Kunc pro Etnografický ústav Moravského muzea v Brně“, oslovili v roce 2016 pracovníci MRK zaměstnance Etnografického ústavu MZM s dotazem: zda-li a kde jsou magnetofonové pásy uloženy,²⁵ a v následujících měsících došlo

k identifikaci a následně také k digitalizaci těchto materiálů a jejich evidenci ve Fondu audiodokumentace MRK. Jak vyplývá z archivních dokumentů, hlavním iniciátorem této audiodokumentace SCR (vzniklé v kontextu První umělecké soutěže Romů, jejímž byl SCR pořadatelem) a zároveň původcem podrobných popisů k předmětným audiomateriálům byl Jaroslav Jurášek,²⁶ který byl tehdy zaměstnán

Skupina výroby	Předmět Kovadlina	Lokalita N. Košariska	Č. inv. 4.3-631
Podskupina zpracování železa		Uložení depó Jevišovice 3310	Č. přír. ETN 80/73
			Č. neg.

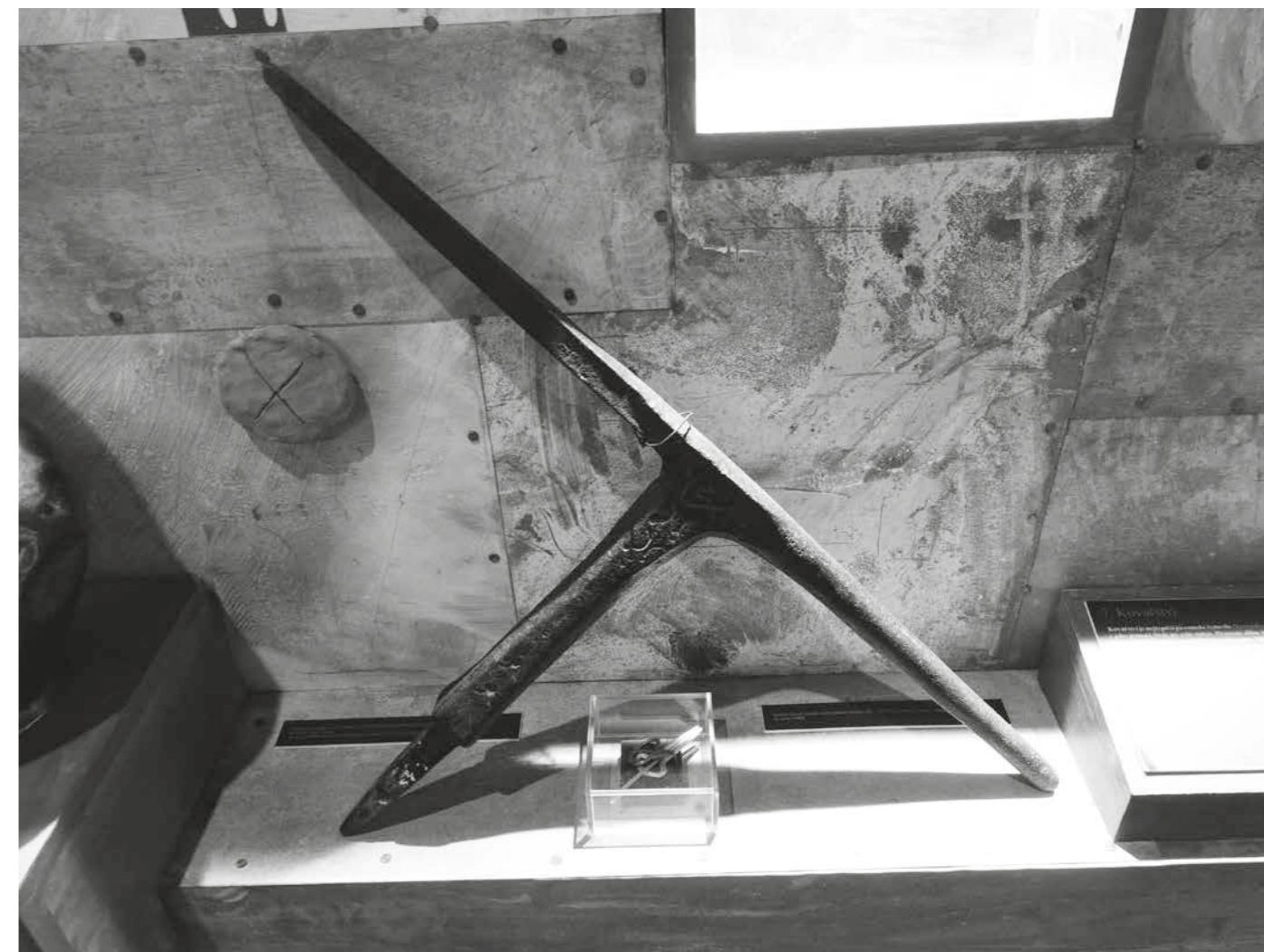
Způsob nabytí: **ze zrušeného ÚV Svazu cikánů - Romů**
Datum: **7.8.1973**

Určil: **Pechová**
Datum: **23.2.1990**

K o v a d l i n a tvaru T, podstavec tvoří železný kůl dole zašpičatělý pro zaražení do země, nahore přecházející v dráhu kovadliny. Zhotoveno ručně cikány, kovářsky zdobeno půlobloučky a tečkami.

Rozměry: výška 42 cm, šířka 75 cm

Stav: dosti zachovalý

▼ Kovadlina ze sbírek bývalého Svazu Cikánů-Romů umístěná dnes v 2. sále stálé expozice Muzea romské kultury. Ze sbírek MRK, Fond dokumentace tradičních romských řemesel, profesí a zaměstnání, MRK 137/92

²⁶ MZA, fond G 434, k. 29.
²⁷ MZA, G 434, k. 34, i. č. 171.

jako metodik SCR a jako takový byl významným spolustrůjcem První umělecké soutěže Romů 1970, resp. návazně se podílel na přípravě i druhého ročníku soutěže, který však již z důvodu likvidace SCR nebyl dokončen (viz též Lhotka 2009: 19). Pozoruhodným solitérem mezi magnetofonovými pásy původně z majetku SCR je v inventáři MZA zmiňovaný „Magnetofonový záznam z cesty delegace ÚV SCR po západním Slovensku“ – který je shodou okolností uložen v MZA²⁷ a který – pokud bude v budoucnu umožněno jej poslechnout a digitalizovat – by mohl být významným zdrojem informací o výše uvedených výzkumných cestách A. Pešty, B. Daniela a dalších.

Knihy a další publikace, které tvořily tzv. příruční knihovnu SCR, byly podle dochovaných soupisů z května 1974 po zániku Svazu rozděleny mezi dvě knihovny. Menší část převzala v červnu téhož roku Knihovna Jiřího Mahena v Brně a větší část převzala Knihovna Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Vzhledem k dochovaným zápisům z inventur (z roku 1973) i soupisu předávaných titulů lze sestavu příruční knihovny SCR (čítající kolem 250 titulů) velmi dobře rekonstruovat.

4 Závěr

Východiskem této nálezné zprávy jsou významné historické a pramenné souvislosti odhalené během dlouhodobé činnosti pracovníků MRK zaměřené na SCR, jako na historický a společensko-kulturní fenomén. Cílem zprávy je odbornou i laickou veřejnost upozornit na kompatibilitu několika souborů materiálů muzejní povahy v současné

době uložených v různých paměťových institucích, jejichž vznik je spojen se sbírkotvornou a dokumentační činností Svazu Cikánů-Romů v závěru 60. a na počátku 70. let. Evidentní komplementarita identifikovaných materiálů umožňuje podrobně zkoumat způsob práce historika Bartoloměje Daniela v letech 1969–1973, respektive objektivněji interpretovat Danielovo celoživotní dílo, které, ač vlivem dějinných okolností přerušované, bylo završeno jeho aktivním podílem na spoluzaložení Muzea romské kultury a následně doživotní odbornou prací v této instituci.

Nejen samotná existence části popisovaných materiálů uložených dnes ve sbírkách MRK (zejména artefaktů spojených s provozováním tradičních řemesel Romů), ale i jejich provázání s dalšími souvisejícími soubory (archiváliemi, audiodokumentací) uloženými v jiných institucích (jakož – jak se lze domnívat – i v rodinných archivech, a rovněž stále ještě i ve vzpomínkách pamětníků) jsou klíčové pro pochopení počátku budování sbírek Muzea romské kultury a návaznosti této instituce na určitý segment činnosti Svazu Cikánů-Romů.

Seznam v textu použitých zkratk

ČSR	Česká socialistická republika
MRK	Muzeum romské kultury
MZA	Moravský zemský archiv
MZM	Moravské zemské muzeum
SCR	Svaz Cikánů-Romů
ÚV SCR	Ústřední výbor Svazu Cikánů-Romů

▲ Improvizovaný depozitář sbírky tradičních romských řemesel v sídle ÚV SCR v Brně. Foto z let 1969–1973. Ze sbírek MRK

Použité zdroje:

Prameny

Archiv Univerzity Karlovy
Evid.číslo DP 628 DANIEL, Bartoloměj. Příspěvky k dějinám cikánů v českých zemích do pol. 18. stol. (obhájeno 1956)

Muzeum romské kultury
fond písemného materiálu MRK
fond sebedokumentace Muzea romské kultury
Rukopis uložený v Knihovně MRK:
LHOTKA, Petr. 1999. Činnost komise pro otázky cikánského obyvatelstva a činnost Svazu Cikánů-Romů. Zhodnocení politiky ústředních státních orgánů při řešení romské problematiky v letech 1969–1975. Závěrečná zpráva grantového projektu Min. zahraničí ČR 24/32/99.

Moravské zemské muzeum
Knihovna Etnografického ústavu MZM

Moravský zemský archiv
fond Svaz Cikánů-Romů – Ústřední výbor Brno, G 434

Národní archiv ČR
fond KSČ Ústřední výbor – 1945-1989, Praha – oddělení ideologické; KSČ ÚV-05/3

Literatura

- Andrej Pešta – *O Fotki*. 2017. Brno: Muzeum romské kultury. ISBN 978-80-86656-32-8
- DANIEL, Bartoloměj. 1992. O starém romském kovářství. *Bulletin Muzea romské kultury*, 1, s. 4–7.
- DANIEL, Bartoloměj. 1993. O starých zaniklých řemeslech Romů (zvonkařství). *Bulletin Muzea romské kultury*, 2, s. 4–7.
- DANIEL, Bartoloměj. 1994. *Dějiny Romů: Vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v Českých zemích a na Slovensku*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého. ISBN 80-7067-395-8
- DANIEL, Bartoloměj. 1994. Miro dživipen / Můj život. *Romano džaniben 1 (1)*, s. 30–34.
- DANIEL, Bartoloměj. 1994. Kije historija romengri / Poznámka k romským dějinám. *Romano džaniben 1 (1)*, s. 34–37.
- DANIEL, Bartoloměj. 1994. Kije historija Romengri / Poznámka k romským dějinám (pokračování z č. 1/1994). *Romano džaniben 1 (2)*, s. 25–33. ISSN 1210-8545
- DANIEL, Bartoloměj. 1995. Kije historija romengri / (džal dureder andal dujto numeros) / Poznámka k romským dějinám / (dokončení z Romano džaniben 2/1994). *Romano džaniben 2 (1)*, s. 96–102. ISSN 1210-8545
- DANIEL, Bartoloměj. 1994. O zanikajících řemeslech Romů – kotlářství a kovotepectví. *Bulletin Muzea romské kultury 3/1994*, s. 7–12.
- HORVÁTHOVÁ, Jana, SCHUSTER, Mi-

- chal. 2009. Prom. hist., Bartoloměj Daniel. *Bulletin Muzea romské kultury* 18, s. 212–213.
- LHOTKA, Petr, SCHUSTER, Michal, ed. a ZÁVODSKÁ, Milada, ed. 2009. *Svaz Cikánů-Romů 1969–1973: doprovodná publikace k výstavě Muzea romské kultury „Svaz Cikánů-Romů (1969–1973) – z historie první romské organizace v českých zemích“*. Brno: Muzeum romské kultury. ISBN 978-80-86656-16-8
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 1997. Bartoloměj Daniel, promováný historik. In: MŮSILOVÁ, D. *Životní příběhy ročníku 1924. Lidský osud v dějinách 20. století*, 2. část. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR Praha, s. 19–24.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 1999. *Romské obyvatelstvo na Ostravsku (1945–1975)*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta. ISBN 80-7042-538-5
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2004. *Romové v českých zemích v letech 1945–1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR. ISBN 80-86621-07-3
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2010. Několik poznámek k proměnám identity spojeným s příběhy českých a slovenských Romů ve 20. století. *Romano džaniben 17 (2)*, s. 71–95. ISSN 1210-8545
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2011. Příběhy Antonína a Bartoloměje Daniela – prvních představitelů romských elit. In: *Člověk na Moravě ve druhé polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studie demokracie a kultury, 2011, s. 316–329.
- POLÁKOVÁ, Jana (ed.). 2008. *Sbírký Muzea romské kultury: tradiční řemes-*

- la, profese a zaměstnání: (přirůstky 1991–2007) = Collections of the Museum of Romani Culture: traditional crafts, professions and employment: (acquisitions 1991–2007)*. Brno: Muzeum romské kultury. ISBN 978-80-86656-14-4
- SADÍLKOVÁ, Helena, SLAČKA, Dušan, ZÁVODSKÁ, Milada. 2018. *Aby bylo i s námi počítáno: Společensko-politická angažovanost Romů a snahy o založení romské organizace v poválečném Československu*. Brno: Muzeum romské kultury. ISBN 978-80-86656-37-3
- SCHUSTER, Michal. 2009. Svaz Cikánů-Romů v novém světle (na základě výzkumu a výstavy Muzea romské kultury). *Bulletin Muzea romské kultury 18/2009*, s. 170–174.
- ZÁVODSKÁ, Milada, VIKOVÁ, Lada, 2016. Dokumentace Genocidy Romů za 2. světové války v Československu – nálezová zpráva: diskontinuita a kontinuita odhalování historie Romů po roce 1946. *Romano džaniben 23(2)/2016*, s. 107–124. ISSN 1210-8545
- ZÁVODSKÁ, Milada. 2017. Umění Andreje Pešty: žít a vyprávět. In: *Andrej Pešta: O Fotki*. Brno: Muzeum romské kultury, s. 138–155
- ZÁVODSKÁ, Milada. 2018. „Nikde jinde na světě nemeli Romové takovou organizaci“. Geneze Svazu Cikánů-Romů v historické literatuře a pramenech. In: *Aby bylo i s námi počítáno. Společensko-politická angažovanost Romů a snahy o založení romské organizace v poválečném Československu*. Brno: Muzeum romské kultury, s. 15–25.